

мене обдарувала вередлива доля, знову опинився віч-на-віч з Парижем, з його погожим, синім, аж темним, небом, з його строкатою юрбою, з його садами і фонтанами [3, с.77]; Подорож була тривожна і виснажлива, бо ж треба було оглядатися, чи не женуться за нами драгуни герцога Карла Теодора, треба було трястися по вибоїстому шляху, минати застави зі злющими жандармами, ночувати у сопущливих заїздах [3, с. 162]; В мене вперлись його розумні очі, байдужо-холодне, яструбине обличчя, стиснуті губи; він був ні молодий, ні старий [3, с.403].

Кольористичний епітет у романах «Сузір'я лебедя» та «Володарка Понтиди» належить до поширених засобів. Колірні епітети у творі, як відомо, постають невід'ємною складовою образної моделі світу. У взаємодії з іншими поетичними засобами колір у художньому тексті нерідко збігається з об'єктивною ознакою реалії, тобто має своїм значенням тільки ознаку кольорового спектра. Частіше колір «живе» в кольористичному образі, що формується не лише значенням кольору, а й іншими лексемами тропейчних функцій, використання яких залежить від художньої мети, суб'єктивних уподобань автора, від індивідуального осмислення кольорів. Так виникає художній колір, тобто кольористичний епітет.

З метою досягнення художньої виразності мови і яскравішого змалювання життя в художніх образах Юрій Косач у романі «Сузір'я Лебедя» вживає епітети не лише у прямому, а й у переносному значенні, напр.: усміхнені верховіття, дзвінке небо, стривожений луг, залізна логіка, важкі думи, глузливі зорі, земний рай.

За допомогою епітетів письменник виявляє своє ставлення до зображуваних предметів чи осіб: темний світ, спокійний студент, старомодня людина, добрий пан, безглуздий бунт, пильний учень, скромне життя, східний дідок, наївний молодик.

Серед епітетів, на які багатий роман «Сузір'я Лебедя», знаходимо і своєрідні авторські новотвори: трояндно-свіжі панни, біблейсько-сумні очі, чорно-оксамитове небо, цукрясто-кисла мармиза, прозоро-багряне вино.

Аналізуючи романи Юрія Косача, варто звернути увагу на іменники, до яких вжито найбільше епітетів. Часто письменник вживає такі слова: доля, голос, княжна, люди, небо, народ, обличчя, очі, подорож, сад, світ. Ці слова є підвищено емоційними, експресивними та позитивно-оцінними поняттями, що допомагають знайти переконливі аналогії між явищами природи і життям людини. Вони є опорними елементами епітетів. Уживаючи засоби виразності, Юрій Косач досягнув високого рівня художності у своїх творах, подав цікавий матеріал для роботи як мовознавців, так і літературознавців. Епітет – це троп, який відіграє важливу роль не тільки у творі, а характеризує манеру письма автора, відображає його погляди, смаки і вподобання.

Отже, система епітетів Юрія Косача у романі «Сузір'я Лебедя» дуже розгалужена та різноманітна, вона характеризує і виразно показує особливості світобачення письменника та його індивідуального стилю загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Введение в литературоведение / Под ред. Г. Н. Поспелова. М. : Высшая школа, 1976. 357с.
2. Ганич І. Д., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 159 с.
3. Косач Ю. Володарка Понтиди. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 528 с.
4. Косач Ю. Сузір'я Лебедя : роман. Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 1983. – 276 с.
5. Потєбня А. А. Из записок по теории словесности. Харьков, 1905. 652 с.

Рега Наталія

Науковий керівник: доц Дідук-Ступняк Г.І.

СИСТЕМА ГРАМАТИЧНИХ, ЛІНГВІСТИЧНИХ, КОМУНІКАТИВНО-СИТУАТИВНИХ І ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ТА ВПРАВ ПРИ ОПРАЦЮВАННІ СЛОВОТВОРУ У ШОСТОМУ КЛАСІ

Творчі завдання відіграють важливу роль при вивченні словотвору у шостому класі тим, що сприяють кращому виконанню загальнопедагогічних завдань та досягненню цілей як практичного так і теоретичного засвоєння мовного матеріалу. Тому їх застосування, на нашу думку, є обов'язковим при опрацюванні розділу “Словотвір” у шостому класі.

Саме різні типи завдань і вправ заставляють учнів думати, логічно міркувати, аналізувати навчальний матеріал, зіставляти одержані знання з різних джерел. Також спонукають учнів до пошукової діяльності у розв'язанні поставлених перед ним завдань. А це забезпечує використання набутих знань у нестандартних обставинах, ситуаціях. І тим самим сприяє кращому засвоєнню понять “твірне слово”, “похідне слово”, “твірна основа”. А розуміння і знання цих понять запобігає допущенню помилок при виконанні завдань, дає краще уявлення про сучасну словотворчу систему української мови, про основні шляхи збагачення лексики, про особливості багатьох слів та їх правопис.

Досвід і дослідження показують, що вчителі, опрацьовуючи програмовий матеріал, здебільшого багато уваги приділяють формуванню чисто лінгвістичних умінь. Це пояснюється тим, що вчителі, по-перше, не завжди знають, яка комунікативно-стилістично робота може проводитись у зв'язку з вивченням програмових розділів, і, по друге, погано уявляють, які мовні, мовленнєві і комунікативні уміння та навички слід формувати [3, 70-71]. Стилістична робота ще не стала тим стержнем, який повинен пронизувати усі види і форми роботи вчителя, спрямовані на формування умінь і навички комунікативно правильного мовлення [4, 81].

У нашій системі роботи намічено, якими саме уявленнями і навичками повинні володіти учні, щоб правильно продукувати і використовувати засоби словотвору у своїх висловлюваннях.

Враховавши дидактичний принцип перспективності і наступності, на першому етапі лінгвостилістичної роботи у шостому класі ми запропонували при вивченні розділу “Повторення вивченого в початкових класах” (тема “Значущі частини слова; спільнокореневі слова” провести спостереження над стилістичними функціями словотворчих одиниць у висловлюваннях різних стилів, вивчених у молодших класах. Ставили при цьому мету – виробити вміння помічати і оцінювати стилістичне забарвлення словотворчих засобів і вміння співвідносити їх зі сферою вживання, дискурсом, зі стилістично нейтральними словотворчими засобами.

Для ознайомлення зі специфікою використання словотворчих одиниць (а саме суфіксів, префіксів) учням шостого класу можна запропонувати такі види словотворчих вправ:

- спостереження над словотворчими засобами;
- вправи конструктивного характеру;
- вправи дослідницького характеру;
- лінгвостилістичні завдання і вправи;
- комунікативно-стилістичні;
- граматичні.

Розглядаючи запропоновані слова за будовою, одночасно пропонуємо ознайомити учнів зі способами словотвору, стилістичними функціями похідних слів, формуючи при цьому вміння користуватися мовленнєзнавчими термінами: емоційність, стилістично забарвленні суфікси і префікси. Робота полягає у проведенні бесіди, змістом якої було роз'яснення їх значення, повторення відомого про будову слова та спільнокореневі слова. Вони як одиниці лексичної системи не створюються мовцем у процесі його мовної діяльності. Вони у єдності звучання і значення, зафіксовані передусім у свідомості носіїв мови. Ми лише вибираємо з наявного запасу потрібні лексеми, керуючись змістом висловлювання і ситуацією мовлення. Тому може здатися, що конструювання слів особливо практичного значення не має. Насправді це не так. Побудова слова є вправою, що знаходить ефективне застосування під час опрацювання ряду програмових тем, у тому числі й словотвору, сприяючи засвоєнню лінгвістичних відомостей і збагачення лексичного запасу учнів.

Матеріалом, з якого утворюються слова, є фонемі (звуки) й морфемі. Утворення слів - основний вид роботи під час вивчення розділу “Словотвір” і словотворчих тем у межах кожної частини мови, оскільки найбільш продуктивними є морфологічні способи словотворення. Під час опрацювання словотвору у шостому класі можна запропонувати учням для виконання різноманітні творчого характеру завдання.

Вивчення розділу “Словотвір” у шостому класі має на меті дати учням цілісне уявлення про сучасну словотворчу систему української мови, про основні шляхи розвитку й збагачення лексики, без чого неможливе свідоме засвоєння граматичних особливостей багатьох категорій

слів та їх правопису. Вивчення способів словотвору сприяє також розширенню й активізації словникового запасу дітей, виробленню навичок встановлювати зв'язки між спорідненими словами утвореними різними способами. Пропонуємо розроблені нами конспекти уроків, які були апробовані нами у ході проходження педагогічної практики.

6 клас

Тема. Словотвір. Змінювання і творення слів. Твірна основа.

Мета: забезпечити засвоєння учнями нових лінгвістичних термінів, навчити: розрізняти похідні слова, розвивати вміння порівнювати й узагальнювати факти й поняття, логічне й образне мислення; виховувати любов до книги.

Обладнання: підручник О.Глазової «Українська мова». Підручник для 6 кл. – К.: Освіта, 2017р.

Тип уроку. Урок вивчення нового матеріалу.

Методи й прийоми. Вступне слово вчителя, метод спостереження мовного матеріалу, робота з підручником, метод різновидових вправ: граматичних, комунікативно-ситуативних, мікро-технологія дослідницького характеру, творчі завдання.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

1.1. Перевірка підготовки класу й учнів до уроку.

1.2. Виявлення відсутніх.

II. Оголошення теми і мети уроку, мотивація навчальної діяльності.

2.1. Вступне слово вчителя.

- Діти, відгадайте загадку.

Завжди можу стати у пригоді,

І моїх порад вам не злічить.

Кажуть так про мене у народі.

«Мовчить, а сто дурнів навчить»

Що це таке? (Книга).

- У нас в класі всі розумні, а хто кмітливий, – зараз перевіримо.

А тепер візьміть у руки свого порадника – книжку, знайдіть розділ, що називається «Словотвір». Що є, на вашу думку, предметом вивчення у цьому розділі?

Правильно, предметом вивчення у цьому розділі є закони творення слів.

А щоби підтвердити свої міркування, давайте розглянемо таблицю «Основні розділи науки про мову» (див. с. 34).

Отже, сьогодні ми вивчатимемо ще один розділ науки про мову – «Словотвір».

III. Вивчення нового матеріалу.

3. 1. Слово вчителя.

- Діти, ми маємо познайомитися з такими лінгвістичними поняттями як твірна основа, твірне слово і похідне слово.

3.2. Робота з підручником.

Виконання граматичної вправи.

- То, які слова, називаються спільнокореновими? Чим відрізняються спільнокореневі слова від різних форм одного й того ж слова?

I 1. Школа, школою, школи, шкіл;

2. Школа, школяр, шкільний, пришкільний.

II 1. Білий, білому, білого, білими;

2. Білий, білити, біляк.

III 1. Учити, учень, учений, учення;

2. Учити, учу, учиню.

3.3. Пояснення вчителя

Мова – живе явище, що прагнучи найповніше задовольнити потреби людей у гармонійному спілкуванні, постійно змінюється: частина слів переходить в пасивний словник або й зовсім забувається. Натомість з'являються нові слова. Вони або запозичуються з інших мов, або витворюють ся мовцями уже з існуючих у даній мові елементів, які прийнято називати

словотворчими засобами. До словотворчих засобів належать твірні слова, твірні основи, афікси, словосполучення.

Твірною називається основа, від якої утворилося слово. Щоб визначити твірну основу, треба знайти слово, від якого утворення дане. Спільна для цих слів частина і є твірною основою. Наприклад: рук-а – рук-ав – рук-ав-иц-я. в Українській мові є такі способи словотвору: суфіксальний, префіксальний, префіксально-суфіксальний, без суфіксальний, складення, перехід однієї частини мови в іншу.

3.4. Мікро-технологія дослідницького характеру «Навчаючи вчуся». Робота в групах. Прочитавши правила на с. 239 і с. 240, обговори їх зі сусідом по партії.

3.5. Творча вправа 725 (усно). З'ясуй, від якого слова і яким способом утворені слова. Склади х ними речення наукового та художнього стилів.

Очікувана відповідь. Подобрішати – добрішати – добро;

почервоніння – червоніння – червоніти – червоний;

по-школярськи – школярський – школяр;

3. 6. Робота біля дошки.

Виконання конструктивних та правописно-граматичних вправ

1. Від даних слів утворити слова за допомогою вказаних словотвірних засобів:

а) від назв міст утворити назви жителів за допомогою суфіксів – анин, енин, гонин: Львів, Париж, Харків, Суми (львів'янин, парижанин, харків'янин, сумчанин);

б) від назв міст утворити прикметники за допомогою суфікса – ськ:

Київ, Одеса, Омськ, Тернопіль, Луцьк, Рівне (київський, одеський, омський, тернопільський, луцький, рівненський).

2. Від слова вода утворити якнайбільше похідних слів, з-поміж них виділити кілька словотвірних рядків:

вода – водяний – водяник; підводний – підводник.

3.7. Дослідницька робота з таблицею «Способи словотвору» (див. с. 242 у підручнику).

3.8. Виконання комунікативно-стилістичної вправи.

Уявіть себе в редакції дитячого журналу в ролі кореспондента. Ваше завдання – дібрати ряд споріднених слів, будова яких відповідала б схемі:

□ мов □ (Очікувана відповідь: промова, передмова, відмова, змова);

за □ ок (Очікувана відповідь: затишок, затінок, запічок, залишок);

Складіть з цими словами речення, які об'єднує соціокультурна тема «Краса і багатство рідної мови».

IV Підсумок вивченого на уроці.

1. Узагальнювальна бесіда з учнями.

- Що таке твірна основа?

(Твірна основа – це частина слова, слово, або кілька слів, на основі яких витворюється нове слово)

- Похідне слово – це ...

(слово, утворене від іншого слова як твірної основи).

- Скажіть, що таке спосіб словотвору?

(Це прийом, яким від твірної основи витворюється нове слово).

- Які способи словотвору вам відомі?

(Суфіксальний, префіксальний, префіксально-суфіксальний, безсуфіксальний, складення, перехід однієї частини в іншу).

V. Домашнє завдання.

Виконати творчу вправу 726.

Чому так називають птахів? Від якого слова кожна з цих назв утворилася?

Берестянка – берест,

вівсянка – овес,

очеретянка – очерет,

кропив'янка – кропива,

горіхівка – горіх.

(Назва цих птахів утворилася від назв рослин).

Чорниш,

Чернь,
Рябник,
Лиска,
Шилохвіст

(Назви утворились за зовнішніми ознаками птахів).

Осоїд,
Бджолоїдка,
Мухоловка.

(Назви походять від назв комах, яким живляться дані птахи).

Повзик,
Норець,
Стриж.

(Назви утворилися від способу пересування птахів).

Отже, використання різновидових завдань і вправ під час опрацювання розділу “Словотвір” у шостому класі є важливим і необхідним. Тому що вони формують вміння перенести набуті навички у змінені умови, застосовувати їх в нестандартних обставинах, в уявних, умовно-реальних і природних ситуаціях. Уміння виділяти у слові його складові частини – основу і закінчення, корінь префікс є головною передумовою для успішного вивчення словотвору у шостому класі. Не менш важливим є і розуміння способів творення слів. Розділ цей має й значний світоглядний потенціал – самою суттю лінгвістичного матеріалу утверджується погляд на мову як на історично змінне явище, як на систему, що постійно вдосконалюється.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко С. Ф, Питання словотвору на уроках мови // Укр. мова і література в школі. 1982. №8. С. 64.
2. Девдера М. Рідна мова: навчально-методичний компакт для 5 класу (теми – Будова слова і «Словотвір») // Укр. мова і література в шк. 2000. №3. С. 84.
3. Дідук Г. І. Вивчення засобів емотивності на уроках української мови у 5-7 класах. Тернопіль, 2000. С. 202.
4. Дідук Г. І. Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови у 5-7 класах. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 80 с.

Лозінська Наталія

Науковий керівник – проф. Лановик М. Б.

ІСТОРИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МИНУЛОГО У ПОВІСТІ Б. ЛЕПКОГО «СОТНИКІВНА»

За обсягом літературної спадщини в історії української літератури Богдан Лепкий є другим після Івана Франка. Ім'я письменника тривалий час замовчувалося внаслідок суспільно-політичних умов радянського періоду. Проте згодом, у роки незалежної України, постать Б. Лепкого та його творчу спадщину інтерпретували в різних ракурсах. Серед дослідників життєво-творчого шляху письменника були: Н. Білик-Лиса, Н. Букалець, О. Костецька, В. Погребенник, Ю. Погребенник, М. Ткачук та інші. Такий інтерес до постаті митця є обґрунтований, адже бібліографічний перелік його творів становить близько 700 сторінок машинопису, серед яких: дослідження про Великого Кобзаря, понад двадцять томів української класичної літератури, переклади творів російських, польських, німецьких, англійських і скандинавських письменників. В історичних творах Богдан Сильвестрович виявляє власне бачення подій минувшини. Щодо рівня художності їх можна трактувати по-різному, але всі вони є самобутнім виявом світогляду письменника.

Огляд критичного матеріалу дає підстави стверджувати, що науковці та дослідники не достатньо уваги приділили малій прозі Б. Лепкого, зокрема його історичному доробку. Письменник був глибоко обізнаний з архівними джерелами, що виявляється у змалюванні історичних подій у текстах його повістей. Основним завданням статті є окреслити культурно-історичний підходи до інтерпретації подій минувшини у повісті Б. Лепкого «Сотниківна».